

demos

Jaargang 28
Februari 2012

ISSN 0169-1473

Een uitgave van het
Nederlands
Interdisciplinair
Demografisch
Instituut

Bulletin
over
Bevolking
en
Samenleving

2

NIDI

inhoud

- 1 **Meer kinderen als opa en oma oppassen?**
- 2 Jonge moeders wachten langer met een tweede kind
- 3 Huwelijkssluiting in 2010
- 4 Jonge vrouwen hoger opgeleid dan mannen
- 5 **Kampioen deeltijd**
- 5 Top-tien werkloosheid in EU-landen, eind 2011
- 8 **De familie Doorsnee op haar retour?**

Foto: sideshowmom/morguefile.com

Meer kinderen als opa en oma oppassen?

FLEUR THOMÉSE

Grootouders die oppassen op hun kleinkinderen hebben daar niet alleen zelf plezier van. Ook gezinnen profiteren ervan. Moeders blijven vaker aan het werk. En er zijn zelfs aanwijzingen dat er meer kinderen worden geboren. Waar grootouders nu nog moeten strijden om de gunst van hun schaarse kleinkinderen, zien we straks misschien wel een competitie om de kostbare tijd van opa en oma. Ze zijn met velen, maar worden ook steeds harder nodig.

Nooit eerder in de geschiedenis zijn er zo veel grootouders beschikbaar geweest. Carlo van Praag schreef vorig jaar in het augustusnummer van *Demos*: de helft van de kinderen die nu geboren worden heeft vier opa's en oma's en die grootouders hebben elk gemiddeld zo'n vier à vijf kleinkinderen. Vijftig jaar geleden was dat een stuk minder: toen had maar een kwart van de kinderen nog vier grootouders, maar die hadden gemiddeld wel veel meer kleinkinderen. Verder terug in de geschiedenis wordt het verschil nog groter. Grootouders hebben tegenwoordig ook meer te bieden dan ooit. Vaak zijn ze gezond en hebben ze financieel en sociaal het nodige opgebouwd waar de kleinkinderen voordeel van kunnen hebben. Nu profiteren kinderen daar vooral van in gezinnen waar opa en oma de zorg overnemen omdat de ouders zijn weggefallen, bijvoorbeeld door ziekte. In intacte gezinnen lijken grootouders vooral een extraatje te zijn – en zelfs dat niet zo heel lang. De logeerpartijtjes bij opa en oma hebben lang niet altijd een vervolg op de langere termijn. Het oppassen op jongere kleinkinderen zegt niet veel over het contact als de kleinkinderen volwassen zijn. Toch is juist dat oppassen iets waarmee de grootouders van tegenwoordig wel degelijk een groot verschil kunnen maken, in elk geval voor de ouders.

Foto: Roel Wijnants/flickr.com

Foto: Tom & Katrien/flickr.com

demodata

JONGE MOEDERS WACHTEN LANGER MET EEN TWEDE KIND

De gemiddelde duur tussen de geboorte van het eerste en tweede kind verschilt met de leeftijd van de moeder. Jonge moeders wachten langer met het krijgen van een tweede kind dan oudere moeders. Zij hebben gezien hun leeftijd nog alle tijd om een tweede kind te krijgen. Moeders die voor hun 22ste voor het eerste moeder werden, kregen in 2009 hun tweede kind gemiddeld 4,8 jaar na hun eerste. Vrouwen die ouder dan 35 jaar waren bij de geboorte van hun eerste kind, kregen hun tweede kind 2,3 jaar na hun eerste.

Bron: CBS Bevolkingstrends, 2011, 4.

Steeds vaker rol bij kinderopvang

Opvang door grootouders is niets nieuws. Opa's en oma's zijn altijd een welkom adres geweest voor kleinkinderen en ouders hebben altijd dankbaar gebruik gemaakt van deze mogelijkheid. Zeker waar ouders en grootouders dicht bij elkaar woonden, was het vaak vanzelfsprekend dat de kleinkinderen regelmatig bij hun grootouders waren te vinden. Toch is er wel degelijk iets nieuws aan de hand: grootouders worden steeds meer ingeschakeld om werkende ouders te ondersteunen. Kinderopvang door grootouders is in de afgelopen decennia ontwikkeld tot een belangrijke vorm van onbetaalde zorg naast bijvoorbeeld mantelzorg. Gemiddeld maakt nu ongeveer een derde van de gezinnen in Europa, maar ook in Australië en de Verenigde Staten, gebruik van regelmatige kinderopvang door opa's en oma's. Binnen Europa bestaan wel grote verschillen. Opvallend is dat grootouders in de noordelijke delen van Europa vaker oppassen, maar dat de grootouders in de zuidelijke landen het veel intensiever doen als ze eenmaal oppassen.

Een gangbare verklaring hiervoor is gelegen in bittere noodzaak: de kinderopvang is in Zuid-Europa vaak slecht geregeld en moeders die willen werken zijn daarom erg afhankelijk van de grootouders. In de meer noordelijke delen van Europa is opvang door grootouders vaker een aanvulling op formele kinderopvang, waardoor de intensiteit lager kan zijn. Nederlandse cijfers sluiten aan bij dit beeld en laten zien dat een minderheid van de grootouders nooit oppast (zie tabel). Vooral oma's (29%) en grootouders van moederszijde (31%) passen vaak op. Bijna de helft (42%) van de grootouders past vaak op in gezinnen waar de moeder werkt.

Een grootoudereffect?

Er zijn steeds meer aanwijzingen dat de opvang door grootouders effectief is. Moeders blijven vaker aan het werk. Verrassender is misschien dat er ook meer kinderen worden geboren, zoals blijkt uit een recent onderzoek van de Vrije Universiteit. In Nederlandse gezinnen met kinderen waar grootouders nooit oppasten was de kans dat er volgende kinderen werden geboren 35 procent.

Foto: phaewilk/morguefile.com

In gezinnen waar grootouders vaak oppasten, was die kans bijna tweemaal zo groot: 66 procent. In het onderzoek is rekening gehouden met allerlei mogelijke verstoringen, zoals de leeftijd van de ouders en het hebben van betaald werk van de moeder. Ook andere onderzoekers vonden een opvallend sterk verband tussen het percentage grootouders dat oppast en het aantal kinderen dat wordt geboren in tien Europese landen (zie figuur). Vooral het oppassen door grootmoeders heeft invloed. Zo'n sterk verband roept natuurlijk allerlei vragen op over de oorzaken ervan. Ook als we rekening houden met achterliggende factoren, zoals betere formele kinderopvang in landen waar veel grootmoeders oppassen, lijkt toch sprake van een 'grootoudereffect' op geboorten. Hoe moeten we dit duiden? Zit het hem alleen in de hulp die oma en opa geven of hebben opa en oma nog iets extra waardoor ouders eerder besluiten om nog een kind te krijgen? Een definitief antwoord is er (nog) niet. Uit lopend onderzoek blijkt dat, althans in Nederland, het gebruik van betaalde kinderopvang geen effect heeft op volgende geboorten, als ook rekening wordt gehouden met opvang door grootouders. Het is nog niet duidelijk of deze uitkomsten vergelijkbaar zijn met die in andere landen. Demografisch onderzoek laat zien dat in landen waar de kinderopvang goed is geregeld, zoals in Scandinavië, gemiddeld meer kinderen worden geboren. Gemiddeld krijgen Scandinavische vrouwen zo'n twee kinderen. Het is mogelijk dat de hulp van grootouders, hoe waardevol in andere opzichten ook, in zo'n situatie minder belangrijk is voor de beslissing van ouders om nog een kind te willen. In een land als Spanje, met weinig formele kinderopvang, is de nood mogelijk zo hoog dat zelfs de hulp van grootouders niet uitmaakt. Dat het gemiddeld kindertal per vrouw hier een stuk lager ligt (ongeveer 1,5 kind) wijst

hier op. Toch zou de inzet van grootouders juist daar belangrijk kunnen zijn: waar het ene gezin zonder opa en oma het net redt met één kind, zou het andere er door die extra zorg misschien nog wel eentje aandurven.

Strijd om de tijd van grootouders?

Opa en oma moeten natuurlijk wel beschikbaar blijven. Niet alle grootouders vinden de groeiende aanspraak op hun inzet vanzelfsprekend. Onderzoek van de Engelse belangenorganisatie GrandparentsPlus laat zien dat daar een derde tot de helft van de grootouders niet wil fungeren als regelmatige oppas voor de kleinkinderen. Zij willen eindelijk eens de tijd aan zichzelf hebben. Niettemin wil een meerderheid van de ouders wel gebruik maken van dit soort opvang. Een gestage stroom van publicaties in tijdschriften en op internet suggereert dat dit verschil een bron van spanning in families is. Daar komt nog bij dat grootouders in de toekomst, als de pensioenleeftijd stijgt en de toegenomen arbeidsparticipatie van vrouwen ook zichtbaar wordt onder ouderen, grotere offers zullen moeten brengen om voor hun kleinkinderen te kunnen zorgen. Waar

demodata

HUWELIJKSSLUITING IN 2010

In 2010 werden 75.400 huwelijken gesloten. Dat is 4,5 per 1.000 inwoners. In het topjaar 1970 waren dat er 9,5 per 1.000. In 1.350 gevallen ging het om een huwelijk van twee personen van hetzelfde geslacht. Bijna 40 procent van de bruidegoms was al een keer eerder gehuwd; voor 23 procent van de bruiden was dit niet de eerste keer dat men het ja-woord gaf.

Bron: CBS Statline.

Oppassen door grootouders naar geslacht van de grootouder, familierelatie en betaald werk door de moeder

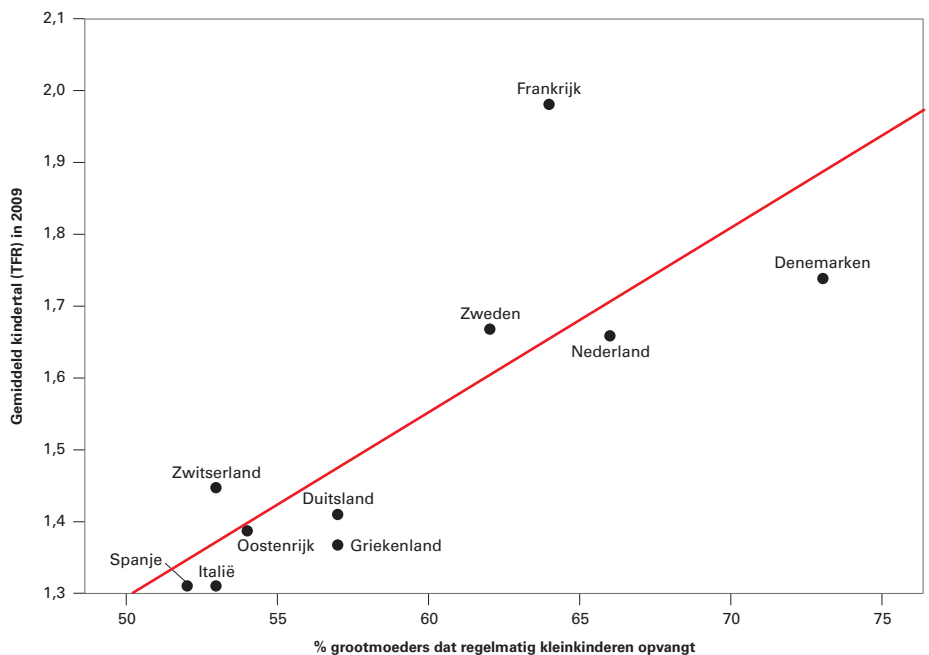
	Grootvader	Grootmoeder	Grootouder Vaderskant	Grootouder Moederskant	Moeder werkt niet	Moeder werkt
Past nooit op	28%	33%	37%	23%	27%	19%
Past soms op	55%	38%	45%	45%	49%	40%
Past vaak op	17%	29%	18%	31%	24%	42%
Totaal	100%	100%	100%	100%	100%	100%
	N = 115	N = 150	N = 137	N = 128	N = 75	N = 53

Bron: Kaptein, Thomése et al (2010).

Foto: Jolande Siebenga

Verband tussen vruchtbaarheid en percentage grootmoeders dat regelmatig kleinkinderen opvangt in tien Europese landen

Bron: Sear en Coall (2011). *Population and Development Review*, 37 (Supplement): 81-112.

JONGE VROUWEN HOGER OPGELEID DAN MANNEN

In het studiejaar 2009-2010 studeerden 38.900 vrouwen af in het hbo en 34.200 in het wetenschappelijk onderwijs. Bij mannen ging het om respectievelijk 27.400 en 26.700 afstudeerders. Sinds 2000 is er een permanente toename te zien van studenten in het hoger onderwijs. In beide onderwijssectoren zorgen vooral de vrouwen voor de groei. Vrouwen zijn inmiddels ook in de meerderheid onder hoogopgeleiden van 25 tot 35 jaar. Onder hoogopgeleide 35-plussers daarentegen zijn mannen nog altijd in de meerderheid.

Bron: CBS Statline.

VERGOEDING VAN KINDEROPVANG DOOR GROOTOUDERS

In Nederland is veel publiciteit geweest rond de vergoeding van kinderopvang door grootouders onder de Wet Kinderopvang die in 2007 van kracht werd. Door zich als gastouder in te schrijven konden grootouders een vergoeding ontvangen voor opvang die ze anders waarschijnlijk toch al zouden hebben gegeven. De ouders kregen hiervoor teruggave via de belasting.

In januari 2010 maakte de regering een eind aan deze mogelijkheid door strengere eisen te stellen aan opvang door gastouders. Het is onbekend of grootouders meer zijn gaan oppassen door de vergoeding. Wel is in de periode dat deze wet gold een toename te zien in het gebruik van formele voorzieningen als voornaamste bron van kinderopvang, zoals blijkt uit de Emancipatiemonitor van 2010.

In 2009 was formele opvang voor bijna de helft van gezinnen met kinderen tussen de 0 en 3 jaar de voornaamste bron van hulp. Twee jaar eerder was dat nog ongeveer 40 procent. Mogelijk worden deze verschillen verklaard door een toename van grootouders die zich als gastouder lieten inschrijven en zo als formele voorziening werden geregistreerd. Cijfers van na 2010 kunnen hier licht op werpen. Die zijn echter nog niet beschikbaar.

Het is waarschijnlijk dat de feitelijke inzet van grootouders weinig is veranderd door deze regelingen. Tegenstanders van de regeling suggereerden dat grootouders de bijdrage ook zouden gebruiken om hun kleinkinderen financieel te ondersteunen. Voor zover bekend is hier geen onderzoek naar gedaan.

grootouders nu nog moeten strijden om de gunst van hun schaarse kleinkinderen, zien we straks misschien wel een competitie om de kostbare tijd van opa en oma. Ze zijn met velen, maar ze worden ook steeds harder nodig.

Dr. G.C.F. Thomése, Faculteit Sociale Wetenschappen, Vrije Universiteit Amsterdam, e-mail: g.c.f.thomese@vu.nl

Dit artikel is gebaseerd op R. Kaptijn, F. Thomese, T.G. van Tilburg en A.C. Liefbroer (2010), How grandparents matter. Support for the cooperative breeding hypothesis in a contemporary Dutch population. *Human Nature* 21 (4), p. 393-405.

Foto: jppi/morguefile.com

